

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко Н. Модерна українська ідентичність як основа формування європейськості майбутньої еліти. Обдаровані діти – скарб нації! : матер. III Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Київ, 18–23 серп. 2022 р.). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. С. 139–149. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731816> (дата звернення 02.02.2025).
2. Бондаренко Н. В. «Компетентнісно орієнтоване навчання української мови в закладах загальної середньої освіти Київщини» : науково-практичний семінар із майстер-класами. *Українська мова і література в школі*. 2020. № 4. С. 58–60.
3. Бондаренко Н. В. Storytelling як комунікаційний тренд і всепредметний метод навчання. *Молодь і ринок*. 2019. № 7 (174). С. 130–135. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/716893>. – DOI: 10.24919/2308-4634.2019.176194 (дата звернення 07.02.2025).
4. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 р. № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 12.02.2025).
5. Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадськості у цій сфері : Указ Президента України від 01.12.2016 р. № 534/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/534/2016#Text> (дата звернення: 12.02.2025).
6. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 р. № 710-р : станом на 8 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-p#Text> (дата звернення: 12.02.2025).
7. Про Стратегію національно-патріотичного виховання: Указ Президента України від 18.05.2019 р. № 286/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text> (дата звернення: 12.02.2025).
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про стратегію воєнної безпеки України» : Указ Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text> (дата звернення: 12.02.2025).
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості»: Указ Президента України від 27.09.2021 р. № 479/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text> (дата звернення: 12.02.2025).

УДК 372.893:37.035.6(477)

Гупан Нестор Миколайович,
доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗМІСТУ ШКІЛЬНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Війна, розв'язана російською федерацією проти України, актуалізувала потребу національно-патріотичного виховання українських школярів, що є важливим компонентом безпеки нашої держави. В умовах повномасштабної агресії таке виховання перетворюється з педагогічної концепції на життєво необхідний механізм формування суспільного імунітету громадян України. Воно стає тим каркасом, який об'єднує покоління, зміцнює психологічну стійкість та формує свідому громадянську позицію, зокрема у молоді.

Завданнями національно-патріотичного виховання в умовах війни насамперед є:

- зростання довіри до Збройних Сил та інших безпекових інституцій;
- формування почуття відповідальності за свою країну, готовність до свідомого захисту Батьківщини та праці для її розвитку;
- зниження рівня «мігрантських настроїв» серед молоді;
- підвищення рівня медіаграмотності та критичного мислення.

Національно-орієнтована система виховання має не лише розвивати патріотичні почуття, але й практичні навички та компетентності, необхідні для захисту державності у всіх її вимірах: військовому, інформаційному, культурному та економічному.

Для забезпечення ефективної системи такого виховання необхідною є інтеграція національно-патріотичних компонентів у освітні програми всіх рівнів, найперше в шкільну історичну освіту. Важливим складником цього процесу є навчання історії, насамперед історії України. Його роль є ключовою у формуванні національної ідентичності учнів, почуття належності до української нації – через усвідомлення власних коренів, культурної спадщини та історичного шляху свого народу.

Демонструючи приклади героїзму, самопожертви та любові до Батьківщини (наприклад: події Козацької доби, Української революції 1917–1921 років, боротьби УПА чи сучасної війни за незалежність України), які

надихають молодь, історія України сприяє розвитку патріотизму молодих людей. На уроках учні вчатьшся шанувати національних героїв, таких як Богдан Хмельницький, Тарас Шевченко, Степан Бандера, Ліна Костенко, а також сучасних захисників України.

Історія України показує, як важливо бути активним громадянином, брати участь у суспільному житті та захищати права своєї держави. Вона формує в учнів усвідомлення важливості їхнього внеску у розвиток країни, розуміння того, що кожен громадянин має відповідальність перед суспільством. Це надихає молодь брати участь у волонтерських, громадських та культурних ініціативах, спрямованих на розвиток України. Учні розуміють, що вони є частиною історії, яка твориться сьогодні, і що їхні дії впливають на майбутнє країни.

Навчання історії України допомагає учням аналізувати події минулого, розуміти причини та наслідки історичних явищ, а також уникати повторення помилок. Це сприяє розвитку здатності критично оцінювати інформацію, зокрема в умовах інформаційної війни, протистояти інформаційним маніпуляціям і дезінформації.

Розв'язання названих завдань потребує постійної копіткої роботи педагогів і вчених над змістом шкільної історичної освіти. Ці процеси мають на меті не лише вдосконалення викладу матеріалу, але й його трансформацію з урахуванням унікальних реалій розвитку українського суспільства: багаторічної гібридної війни, необхідності деколонізації свідомості більшості дорослого населення, протидії історичним маніпуляціям, насамперед з боку російської федерації.

Незважаючи на те, що вже у 2013 році можемо говорити про завершення періоду існування амбівалентних підходів до історичної пам'яті, лише Революція Гідності поклала початок прискореної декомунізації змісту освіти. Ці процеси розвиваються й дотепер, коли в зв'язку із широкомасштабною агресією

російської федерації проти України продовжується прискорена деколонізація навчальних матеріалів, внесення у зміст освіти воєнного контексту.

У 2022 році МОН України затвердило оновлені програми з історії, які засвідчили нові змістові наголоси навчання історії України. Метою оновлення було не лише доповнення наявного матеріалу останніми подіями, але й урахування нових історіографічних напрацювань та увиразнення наскрізних сюжетних ліній з минулого, що дають змогу пояснити сучасні події. Наприклад, програма декларувала впровадження поняття-концепту «Козацька революція середини XVII ст.», який якнайкраще відповідає сутності цього явища, та звертала увагу вчених і вчителів на історію України XX ст., зокрема погляд на СРСР як на державу імперського типу, де імперський спосіб організації влади поєднувався з тоталітарним режимом.

Ці зміни визначили трансформацію змісту шкільних підручників з історії України, створених у 2023-2024 рр. Наведемо кілька прикладів цієї трансформації. Так, ключовим у російських наративах при висвітленні середньовічного історичного минулого є поняття «Київська Русь», яке тривалий час зберігалось у змісті шкільного курсу вітчизняної історії 7-го класу. Цей термін став віддзеркаленням боротьби у російському й українському політикумі за спадщину історичних витоків своєї державності. Тому в радянських (сучасних російських) підручниках з історії України школярі постійно стикалися з розбіжностями, оскільки в авторському тексті вони читали про «Київську Русь», а в документах, представлених фрагментами літописів, йшлося лише про «Русь» (ніби як про ширше поняття, в межах якого існує попереднє).

Відхід від російських наративів у послуговуванні поняттям «Київська Русь» спостерігається у шкільних підручниках з історії України для 7 класу з 2015 р. Проте у нових виданнях підручника з історії України для 7 класу, що вийшли друком 2024 р., це поняття вже відсутнє. Натомість, розглядаючи Русь

кінця Х – першої половини ХІІІ ст., школярі формують уявлення про поліцентричну державу «Русь – Україна», центром якої був Київ.

На противагу російським та радянським наративам у змісті шкільного курсу середньовічної історії наскрізною є домінанта українського державотворення. Укладачі модельних програм й автори шкільних підручників з історії для 7 класу доводять учням думку про українську суб'єктність у складі Великого князівства Литовського. Ознакою цієї суб'єктності було те, що руські князі мали у своїх землях цілковиту владу, видавали закони, призначали чиновників, які управляли землями, здійснювали судочинство. Така система управління зберігалася протягом ХІV – першої половини ХV ст.

Таким чином, системне оновлення змісту шкільного курсу історії та вилучення з нього російських імперських наративів спрямоване, зокрема, на посилення національно-патріотичного виховання школярів, яке є важливим інструментом для формування сильної та стійкої держави, здатної протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11т., 12 кн. / Редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін. К.: Наук. Думка, 1991. Т.1. 1991. 736 с.
2. Історія України. Всесвітня історія 6–11 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-5klas/2022/08/15/Navchalna.programa.2022.WH.HU.6-11.pdf>
3. Історія України: підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закладів / Н. М. Гупан, І. І. Смагін, О. І. Пометун. К.: Видавничий дім «Освіта», 2015. 224 с.
4. Історія України: підруч. для 7 класу закладів загальної середньої освіти / О. І. Пометун, О. В. Дудар, Н. М. Гупан. К.: Видавничий дім «Освіта», 2024. 208 с.

УДК 37:172.15

Дзудзило Володимир Миколайович,
виконувач обов'язків директора КУТОР
«Центр аналітично-методичного та
матеріально-технічного забезпечення
розвитку освітніх закладів області»,
м. Тернопіль;